

100★

***I. Uluslararası
Ardahan Anadolu Seramikleri
Sempozyumu Kitabı***

9 - 15 Ekim 2023

ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ

uaass.ardahan.edu.tr

www.ardahan.edu.tr

ardahanuniresmi

ardahanuniresmi

ardahanuniresmi

ardahanuniresmi

**I. ULUSLARARASI
ARDAHAN ANADOLU SERAMİKLERİ SEMPOZYUMU KİTABI
09 - 15 EYLÜL 2023**

**Tam Metin Bildiriler
Uygulamalar
Sergiler**

**Editör
Filiz ÖZTÜRK**

Ardahan Üniversitesi Yayınları-23
2023

**I. ULUSLARARASI
ARDAHAN ANADOLU SERAMİKLERİ SEMPOZYUMU KİTABI
09 - 15 EYLÜL 2023**

**Tam Metin Bildiriler
Uygulamalar
Sergiler**

**Editör
Filiz ÖZTÜRK**

Bu kitapta yer alan bilgi ve görüşlerin sorumluluğu tamamen yazarlarına aittir.

**Dizgi
S. Esra ÇORA**

**İletişim
uaass.ardahan.edu.tr
uaass@ardahan.edu.tr
uaass.bildiri@gmail.com**

Aşağıdaki QR kodu tarayarak, Sempozyum web sitesine ulaşabilirsiniz.

Ardahan , Aralık 2023

Tam Metin Bildiriler

ŞAVŞAT KALESİ KAZISINDA BULUNAN PİTHOSLAR (2007-2018)

Dr. Öğr. Üyesi Osman AYTEKİN¹, Arş. Gör. Muhammed Enes CANÖZ²

¹ Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Van / TÜRKİYE

² Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü,
Ardahan / TÜRKİYE

Özet

Artvin ilinin Şavşat ilçesinde merkeze bağlı Söğütlü mahallesinde, ana yol kenarındaki yüksekçe bir anakaya üzerinde yer alan kalenin kesin olarak ne zaman inşa edildiği bilinmemektedir. Ancak Orta Çağ'da 8. yüzyılın sonlarında Gürcü Bagratlı hanedanının Klarceti ve çevresinde tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte kalenin de kullanıldığı düşünülmektedir. 2007-2018 yılları arasında kazı ve konservasyon çalışmaları yapılan kalede pek çok mimari mekân tespit edilmiş, bulunan eserlerle birlikte bölgenin tarihsel geçmişi hakkında bir kısım eksik nokta tamamlanmıştır. Kazı çalışmaları boyunca büyük bir kısmı hizmet ve servis birimlerinde yer alan farklı boyutlarda pithoslar bulunmuştur. 4 farklı kiler yapısı, şarap mahzeni, şarap üretim merkezi ve bey konağı bu pithosların tespit edildiği mekânlardır. Bulunduğu mekâna göre boyutları ve hacimleri değişen pithosların en büyüğü Bey Konağı'nın tabanında yer almaktadır. Pithosların tamamı mekânların zemine yerleştirilmiştir. Ayrıca sağlamlığının artması için de etrafına kireç harçlı koruma tabakası oluşturulmuştur. Bu büyük formlu toprak kaplar üzerinde yapılan incelemeler sonucunda; söz konusu kapların yörede üretildiği, bölgede sıkça tercih edilen formun kullanıldığı ve Anadolu'nun diğer bölgelerindeki Orta Çağ örnekleri ile uyumlu olduğu görülmüştür. Sonuç olarak, daha önce detaylı bir şekilde incelenmeyen ve yayını bulunmayan pithosların bu bildiri ile literatüre kazandırılması hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler: Şavşat, kale, Orta Çağ, pithos.

Abstract

PITHOS FOUND IN ŞAVŞAT CASTLE EXCAVATION (2007-2018)

It is not known exactly when the castle, located on a high bedrock next to the main road in the Söğütlü neighborhood of the Şavşat district of Artvin province, was built. However, it is thought that the castle was also used in the Middle Ages, when the Georgian Bagratid dynasty emerged on the stage of history in Klarjeti and its surroundings in the late 8th century. Many architectural spaces were identified in the castle, where excavations and conservation works were carried out between 2007 and 2018, and some missing points about the historical past of the region were completed with the artifacts found. During the excavations, pithoi of different sizes were found, most of which were located in service and service units. 4 different cellar structures, a wine cellar, a wine production center and a gentleman's mansion are the places where these pithos were found. The largest of the pithos, whose sizes and volumes vary depending on the location, is located on the floor of the Bey Mansion. All of the pithos were placed on the floor of the spaces. Additionally, a lime mortar protection layer was created around it to increase its durability. As a result of the examinations made on these large-shaped earthenware vessels, it was seen that they were produced in the region, the form frequently preferred in the region was used, and they were compatible with the Middle Age examples in other regions of Anatolia. As a result, it is aimed to introduce pithos, which have not been studied in detail and have not been published before, to the literature with this paper.

Keywords: Şavşat, castle, Middle Ages, pithos.

GİRİŞ

İnsanoğlu tarımın icadı sonrasında ürettiği fazla ürünleri depolama ihtiyacı duymuştur. Böylece geleneksel anlamda depolamanın, muhafazanın ve üretim fazlasının ihracatı ortaya çıkmıştır. Depolama ihtiyacının ortaya çıkmasıyla beraber ilk depolama kapları yani seramik üretimi başlamıştır.¹ Seramiğin teknik anlamda endüstriyel bir devrim niteliğinde yaygınlaşması, her kültürde farklı biçim ve özelliklerde seramik üretimini de beraberinde getirmiştir. Genel anlamda ortak bir depolama mantığı taşıyan pithoslar Antik devirlerden neredeyse günümüze değin en basit formdan gelişmiş forma kadar depolama malzemesinin temel kullanım alanını teşkil ettirmiştir. Uzun bir serüveni olan seramik üretimi Anadolu'daki toplumların sosyal yapısının tespiti, ekonomik düzeyleri, estetik algıları, teknik gelişimleri hakkında bizlere çok fazla bilgiler vermektedir. Bu yüzden seramik çalışmaları toplumların sosyo-ekonomik gelişimi hakkında temel veri kaynağı olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle bizde çalışmamızın ana hedefini bildiri konusu olan seramik kapların bilim dünyasına tanıtımının yapılarak, çevre örnekleri ile karşılaştırarak, özelde kalenin genelde ise bölgenin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı hakkında bazı bilgiler sunmayı belirlemiş bulunmaktayız.

Şavşat Kalesi Artvin ili, Şavşat ilçesine bağlı Söğütlü mahallesi sınırları içerisinde, Şavşat-Ardahan karayolu üzerinde iki vadinin kesiştiği yüksekçe bir anakaya üzerinde yer almaktadır. Kalenin ilk inşa sürecine dair kesin bir bilgi olmamakla beraber Şavşat ve çevresinin Tunç Çağı'nda yerleşim gördüğü kimi araştırmacılar tarafından ifade edilmektedir.² Yakın zamanda kalede ve yörede araştırmalar yapan bilim adamları kalenin 8. yüzyıl öncesinde inşa edilmiş olabileceğini ifade etmiştir.³ Sonraki dönemlerde yapılan çalışmalarda kalenin Orta Çağ'da kullanılmaya başlandığı (9-11.yy)⁴, 18. yüzyılın sonlarında öneminin azalarak terk edildiği bilinmektedir.⁵ Orta Çağ öncesinde Şavşat özelindeki tarihi süreç hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Kalenin yönetim erki ile beraber derebeylik sistemi ile tarih sahnesine çıktığı düşünülmektedir. Gürcü Bagratlılar 7. yüzyıldan itibaren bölgeye göç etmeye başlamış, önce bir beylik şeklinde sonra krallık düzeyinde bir yönetim yapısı kurmuştur.⁶ Feodal Gürcü beyleri dışında bilhassa 8-11. yüzyıllar arasında Bizans İmparatorluğu tarafından sık sık yağmalandığı ve Bizans topraklarına katıldığı yine kaynaklarda ifade edilmektedir.⁷ Gürcü Bagratlı hanedanına mensup olan I. Aşot'un Ardanuç merkezli kurduğu Tao-Klarjeti Beyliği döneminde Şavşat'ın feodal yönetim sistemiyle varlığını sürdürmüştür.⁸ 11.

¹ Kudret Sezgin, "Antik Dönemde Artı Ürün Depolama Kavramı ve Depolama Kapları", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 11, S.1, Çorum 2018, s.595-598.

² Kurt Bittel, "Artvin'de Bulunan Tunçtan Mamul Asarı Attika", *Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, S.I, Ankara 1933, s.150-156.

³ Robert W. Edwards, "The fortifications of Artvin: a second preliminary report on the marchlands of northeast Turkey", *Dumbarton Oaks Papers*, 40, Washington D.C. 1986, p.174-175; Bruno Baumgartner, *Studien zur Historischen Geographie von Tao-Klarjeti*, Wien 1996, (Doktora Tezi), p.644-645; Bondo Kupatadze, *The Fortifications of Tao-Klarjeti*, II, Tbilisi 2020, p.221-222.

⁴ Thomas A. Sinclair, *Eastern Turkey: an Architectural and Archaeological Survey*, II, Londra 1989, p.19-20; Kemalettin Köroğlu, "1995 Yılı Artvin-Ardahan İlleri Yüzey Araştırması", *XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 27-31 Mayıs 1996 Ankara, C.I,

⁵ Osman Aytekin, *Taşların Hikayesi Şavşat Kalesi 2007-2016 Kazı Çalışmaları*, Ankara 2018, s.24-25.

⁶ Maria Felicite Brosset, *Gürcistan Tarihi (Eski Çağlardan 1212 Yılına Kadar)*, (çev. Hrand D. Andreasyan), Ankara 2003, s.193-197.

⁷ M.F. Brosset, *Gürcistan*, s.193-306; Ernest Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, (çev. Fikret Işıltan), İstanbul 1970, s.157-164.

⁸ M.F. Brosset, *Gürcistan*, s.223-227.

yüzyıldan itibaren Selçukluların akınlar yaparak zaman zaman bölgeyi vergiye bağladığı bilinmektedir.⁹ Selçuklular ve Gürcü Krallığı arasında zaman zaman el değiştiren bölge, Moğolların Anadolu'ya gelişi ile beraber Moğol hakimiyetine geçmiştir.¹⁰ Sonrasında Moğolların Doğu Anadolu merkezli kurmuş olduğu İlhanlı Devleti'ne tabi olarak tarih sahnesine çıkan "Saatabago" olarak bilinen Tao-Klarceti merkezli *Atabeklik*, Moğollara vergi vererek varlığını sürdürmüştür.¹¹ Osmanlıların doğuya doğru genişlediği 16. yüzyılın ikinci yarısında Şavşat Beylerinden Yosebit Bey'in Müslümanlığı kabul ederek Osmanlı idaresine geçtiği görülmektedir.¹² Osmanlı idaresinin gelmesi ile beraber "Ocaklık" sistemine göre yönetimde söz sahibi olan Şavşat Beyleri 19. yüzyılın üçüncü çeyreğine kadar varlıklarını sürdürmüştür.¹³

1. ŞAVŞAT KALESİ KAZISI'NDA BULUNAN PİTHOSLAR

Şavşat Kalesi Kazısı (Görsel 1), Kültür ve Turizm Bakanlığı izniyle 2007-2018 yılları arasında her kazı sezonunda düzenli olarak gerçekleştirilmiştir. Mülkiyeti Maliye Hazinesinde, kullanımı Kültür ve Turizm Bakanlığı'nda olan kale 207 ada, 61 parselde olup, çevresiyle beraber 12.744,93 m² ve ortalama rakımı 941m'dir. Yamuk bir plana sahip olan kalenin asıl kullanım alanı olan 4.058,40 m² alanında yukarıda sözü edilen sezonlarda kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Görsel 2).¹⁴

Görsel 1: Şavşat Kalesi'nin genel görünümü- 2019 (Kazı Arşivi)

⁹ Ömer Subaşı, *Gürcistan Krallığı (XI-XIV. Yüzyıllar)*, İstanbul 2022, s.22-24; Ömer Subaşı, "XI. Yüzyılda Tao Klarceti Bölgesinde Türk Hâkimiyeti", *Turkish Studies*, C.8, S.5, s.705-731.

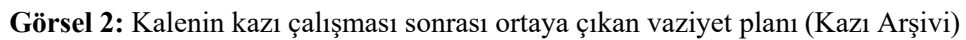
¹⁰ Ömer Subaşı, *Gürcü-Moğol İlişkisi (Güney Kafkasya 1230-1346)*, İstanbul 2015, s.48.

¹¹ İbrahim Tellioğlu, *XI.-XIII. Yüzyıllarda Türk-Gürcü İlişkileri*, Trabzon 2009, s.68-75.

¹² Dündar Aydın, *Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı Kuruluş ve Gelişme Devri (1535-1566)*, Ankara 1998, s.284-285; Mustafa Adil Özder, *Tarihte Çıldır Atabeğleri ve Torunları*, Erzurum 1971, s.63-67.

¹³ Orhan Kılıç, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdari Teşkilatı, Eyalet ve Sancak Tevcihatı*, Elazığ 1997, s.177; Fahameddin Başar, *Osmanlı Eyalet Tevcihatı (1717-1730)*, Ankara 1997, s.122.

¹⁴ O. Aytekin, *Taşların Hikayesi*, s.21

1.1. Bey Konağı (14 Nolu Mekan)

¹⁵ Osman Aytekin, “Şavşat (Satlel) Kalesi Kazısı ve Restorasyon Çalışması 2010”, **33. Kazı Sonuçları Toplantısı, 23-28 Mayıs 2011 Malatya, C.2**, (Yay. H. Dönmez, Ö. Ötgün), Ankara 2012, s.58-59.

Görsel 3: Bey Konağı (14 Nolu Mekân)-2010 (Kazı Arşivi)

Kazı çalışmaları sonrasında gün yüzüne çıkarılan “şarap küpü” çalışma konumuzu oluşturan hacimce en büyük pithostur (Görsel 4). Zemin katta tespit edilen bu pithos yapının doğu duvarına 2.70 m, güney duvarına 1.90 m olup, 2.00 m yükseklikte, 8 cm taban çapında ve 80 cm ağız genişliğindedir. Zemine sabitlenen pithosun dış yüzeyi harçlarla sağlamlaştırılarak moloz taşlarla etrafı kaplanmıştır.¹⁶ 2014 yılındaki kazı sezonunun aşırı sıcak geçmesi nedeni ile pithosun üzeri koruma amacı ile gerekli önlemler alınarak ahşap direklere oturan şeffaf sac örtü ile kapatılmıştır.¹⁷ Yörede sıklıkla tercih edilen kırmızı hamurlu pithosun üzerinde herhangi bir süsleme ögesi tespit edilememiştir. Tamamen fonksiyonel amaçlı üretilerek kullanıldığı anlaşılmıştır.

¹⁶ O. Aytekin, “Şavşat (Satlel) Kalesi Kazı ve Restorasyon Çalışması 2010”, s. 59.

¹⁷ Osman Aytekin, “Şavşat (Satlel) Kalesi Kazı ve Restorasyon Çalışması 2013”, 36. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2-6 Haziran 2014 Gaziantep, C.1, Ankara 2014, s.63.

Görsel 4: Bey Konağı’nda yer alan pithos- 2010 (Kazı Arşivi)

1.2.Şarap Mahzeni (19 Nolu Mekan)

Kalenin güneydoğusundaki sur duvarına bitişik halde, kulenin hemen kuzeyinde yer alan şarap mahzeninin kazı çalışmaları 2011 yılında gerçekleştirilmiştir (Görsel 5). 2.80x5.00 m ölçülerinde dikdörtgen planlı olan mekanın 2.50 m yükseklikte olup basık bir kemer ile üst örtüsü sonlanmaktadır. Üst örtüde Ortaçağ’da sıklıkla tercih edilen moloz taşların yapıştırma usulü ile elde edilen tavan sistemi kullanılmıştır. Diğer mekanlara göre kot farkı olan mekana 3 basamaklı bir merdiven vasıtası ile giriş sağlanmaktadır. Giriş kapısı günümüze ulaşmayan yapının mevcut girişi yayvan basık bir yuvarlak kemer ile sağlanmaktadır.¹⁸

¹⁸ Osman Aytekin, “Şavşat (Satlel) Kalesi Kazı ve Restorasyon Çalışması 2011”, 34. Kazı Sonuçları Toplantısı, 28 Mayıs-1 Haziran 2012 Çorum, C.3, Çorum 2013, s.438.

Görsel 5: Şarap Mahzeninin genel görünümü-2011 (Kazı Arşivi)

Kazı çalışmaları sonucunda mahzenin zeminine sabitlenmiş 7 adet pithos çıkarılmıştır (Görsel 6). Ağız kısımları kırılan pithoslardan 6 tanesi konservasyon çalışmaları sırasında kireç harcı ile güçlendirilerek zemine yeniden yerleştirilmiştir. Geriye kalan bir pithos ise kazı evinde korumaya alınmıştır. Tamamen fonksiyonel işlevli olan pithosların ortalama ölçüleri 70-110 cm arasındadır. Pithoslardan iki tanesinin iç yüzeyinde diğerlerinden farklı olarak sıva tabakası tespit edilmiştir (Görsel 7). Yörede kullanılan kırmızı hamurlu bu toprak kapların astar kalınlıkları ise gövdeden dip kısma doğru değişim göstermektedir. Ağız kısımları bozulduğu için pithosların bütünsel ölçüleri hakkında kesin bir yorum yapılamamaktadır.¹⁹

¹⁹ O. Aytekin, “Şavşat (Satlel) Kalesi Kazı ve Restorasyon Çalışması 2011”, s.438.

Görsel 6: Şarap Mahzeninde yer alan pithoslar-2011 (Kazı Arşivi)

Görsel 7: Şarap Mahzeninde yer alan pithoslardan bir örnek-2011 (Kazı Arşivi)

1.3.Kiler-I (9 Nolu Mekan)

Kalenin merkezi bir konumunda olan dört kilerden birisi 9 Nolu Mekan'dır. Kilerlerin kazısı 2012-2015 yılları arasında yapılmıştır. Kabul Salonu olarak bilinen 6 Nolu Mekan'ın hemen kuzeyinde yer alan kiler yapısı doğu batı doğrultusunda 2.55x9.05 m ölçülerinde uzunlamasına dikdörtgen planlı ve moloz taş örgülü duvar yapısına sahiptir. Büyük salon ile ilintili olan bu mekanın güney duvarında üç yönden sıvalı dikdörtgen formlu sıvalı alanda pithoslardan farklı olarak tahıl saklama alanı tespit edilmiştir.²⁰

²⁰ O. Aytekin, **Taşların Hikayesi**, s.61; Osman Aytekin, "*Şavşat (Satlel) Kalesi Kazı ve Restorasyon Çalışması 2014*", **37. Kazı Sonuçları Toplantısı, 11-15 Mayıs 2015 Erzurum, C.1**, Ankara 2016, s.293; Osman Aytekin, "*Şavşat (Satlel) Kalesi Kazı ve Restorasyon Çalışması 2012*", **35. Kazı Sonuçları Toplantısı, 27-31 Mayıs 2013 Muğla, C.1**, Muğla 2014, s.271.

Görsel 8: 9 Nolu Kilerin görünümü-2012 (Kazı Arşivi)

Kazı çalışmaları sonucunda kilerin zemininde ağız kısımları tahrip edilmiş durumda zemine sabitlenmiş 10 adet pithos tespit edilmiştir (Görsel 8). Pithosların ortalama derinlikleri 1.20 cm olup 60 cm çapa sahiptirler.²¹ Burada da tamamen fonksiyonel işleve sahip olan bu saklama kaplarının asıl boyutlarının ve ağız formlarının nasıl olduğu tam olarak bilinmemektedir. Bu pithosların yapımında kırmızı renkli hamurlar kullanılmıştır.

1.4.Kiler-II (10 Nolu Mekan)

Kaledeki ikinci kiler yapısı olan bu kilerin kazı çalışmaları 2012-2015 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. İlk kiler yapısı olan 9 Nolu Mekan'ın hemen batısında yer alan kilerin ana mekan dokusu büyük oranda tahrip olmuştur. Sadece doğu yöndeki kemerli bölümü az çok form vermektedir. Basık kemerli bu bölüm ise 2.50x2.70 m ölçülerine sahiptir. Bu mekandaki kazılar sonucunda diğer kiler yapısındaki ölçülere sahip yan yana durur vaziyette üç pithos örneği tespit edilmiştir. Ağız kısımları bozulmuş olan pithoslar diğer örneklerle benzerlik taşımaktadır (Görsel 9).²² Bu pithosların yapımında da kırmızı renkli hamurlar kullanılmıştır.

²¹ O. Aytekin, **Taşların Hikayesi**, s.61.

²² O. Aytekin, *“Şavşat (Satlel) Kalesi Kazı ve Restorasyon Çalışması 2012”*, s.271; O. Aytekin, *“Şavşat (Satlel) Kalesi Kazı ve Restorasyon Çalışması 2013”*, s.61; O. Aytekin, **Taşların Hikayesi**, s.62.

Görsel 9: 10 Nolu Kilerin görünümü-2014 (Kazı Arşivi)

1.5. Kiler-III (11 Nolu Mekan)

Kalenin üçüncü kileri olan 11 Nolu Mekan, birinci kilerin hemen kuzey tarafında yer almaktadır. 2012-2015 yılları arasında kazı çalışmaları gerçekleştirilen kilerin doğu yöndeki beden duvarları diğer yönlerdeki duvar örgülerine görece daha belirgin ve kısmen sağlamdır. İki bölümlü olarak tasarlanan kilerin 3.00x8.61 m ölçülere sahip uzunlamasına dikdörtgen formu bir plan sergilediği görülmektedir. Mekanın girişinin güneybatıdaki açıklıktan sağlandığı düşünülmektedir. Giriş açıklığının da yer aldığı batı duvarının kalınlığı 81 cm'dir.²³

²³ O. Aytekin, **Taşların Hikayesi**, s.63.

Görsel 10: 11 Nolu Kilerin görünümü-2015 (Kazı Arşivi)

Kazı çalışmaları boyunca mekanın zemininde üçü batıda, üçü doğu da olmak üzere toplamda 6 adet pithos tespit edilmiştir (Görsel 10). Birbirine simetrik olarak yerleştirilen batı yöndeki pithosların ağız kısımları bozulmuştur. Bu üç pithos 28-32 cm ölçülerinde ağız çaplarına sahiptir. Derinlikleri ise 1.35x1.40 cm arasındadır. Kırmızı renkli hamur kullanılan pithoslar tamamen zemine gömülerek ağız kısımları kireç harçları ile güçlendirilmiştir. Doğuda yer alan üç pithos ise güneydoğu-kuzeydoğu ekseninde birbirine simetrik olarak zemine yerleştirilmiştir. Buradaki pithosların ağız çapları 30-40 cm arasında değişmektedir. Derinlikleri ise 1.10x1.50 cm arasındadır. Ağız kısımları bozulan bu pithoslar da benzer hamura sahiptir ve etrafları kireç harcı ile sağlamlaştırılmıştır (Görsel 11).²⁴

Görsel 11: 11 Nolu Kilerden pithos örneği-2015 (Kazı Arşivi)

²⁴ O. Aytekin, *Taşların Hikayesi*, s.63.

1.6. Kiler-IV (18 Nolu Mekan)

Kalenin dördüncü kileri olan 11 Nolu Mekan, birinci kilerin hemen kuzey tarafında yer almaktadır (Görsel 12). İki bölümlü olarak düzenlenen kiler, doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Batıdaki bölüm doğudaki bölümden daha büyük olup 4.62x7.09 m ölçülerinde dikdörtgene yakın bir form sergilemektedir. Kilerin ana girişi batı bölümün güneydoğu köşesinde yer alan 1.42 m ölçülerindeki kapı aracılığıyla sağlanmaktadır. Batı bölümdeki kilerin güney kısmında iki sıra halde birbirine simetrik olarak yerleştirilen 8 adet pithos tespit edilmiştir. Pithosların ortalama derinlikleri 1.10 m'dir. Ağız kısımları bozulmuş olan pithosların çap ölçüleri ise 22-30 cm arasındadır.²⁵

Görsel 12: 18 Nolu Kilerin genel görünümü-2017 (Kazı Arşivi)

Kilerin doğu bölümüne batı kısımdaki 1.16 m ölçülerindeki kapı açıklığı ile erişim sağlanmaktadır. 2.62x4.20 m ölçülerindeki dikdörtgene yakın bir form sergileyen doğu bölümün zemininde güney duvara yakın bir konumda iki adet pithos tespit edilmiştir (Görsel 13). Pithosların ağız kısımları tahrip olmakla beraber 75 cm çapa ve 70 cm derinliğe sahip olduğu görülmektedir. Diğer kiler yapıları ile aynı form ve hamura sahip olan pithosların zemine kireç harcı ile sabitlendiği anlaşılmıştır.²⁶

Görsel 13: 18 Nolu Kilerin genel görünümü-2017 (Kazı Arşivi)

²⁵ O. Aytekin, *Taşların Hikayesi*, s.73.

²⁶ O. Aytekin, *Taşların Hikayesi*, s.73.

1.7. Şarap Üretim Merkezi

2017 yılı kazı sezonunda kazısı gerçekleştirilen şarap üretim merkezi, kalenin kuzeydoğusundaki sur duvarı ile 24 nolu mekan olan sarnıç arasındaki kısımda doğu batı doğrultusunda uzanan alanda ortaya çıkmıştır (Görsel 14). Bu mekanda toplamda farklı boyutlarda 17 pithos tespit edilmiştir. Pithosların batısındaki alanda ise kuzey-güney doğrultuda uzanan dikdörtgen formlu bir havuz bulunmuştur. Şarap yapılacak üzümlerin burada ilk işleme tabi tutulduğu sonrasında küplere aktarılacak diğer mekanlara servis edildiği düşünülmektedir.

Görsel 14: Şarap üretim mekanı -2017 (Kazı Arşivi)

Pithoslardan ikisi batıda havuzun hemen solunda birbirine bitişik halde ve kireç harcı ile sağlamlaştırılmış olarak yer almaktadır. Diğer 15 pithos ise güney duvar ile kuzey duvar arasında kısmen düzenli olarak zemine yerleştirilmiştir (Görsel 15). Kaledeki diğer örnekler gibi kırmızı hamurlu olan ve ağız kısımları bozulan pithosların ortalama çapları 30-70 cm arasında, derinlikleri ise 80-120 cm arasındadır.

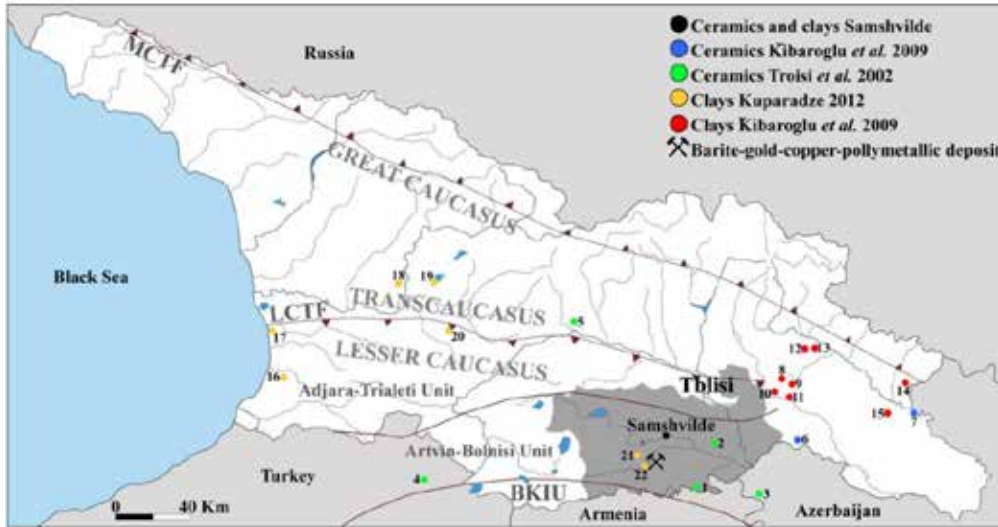

Görsel 15: Şarap üretim mekanı-2017 (Kazı Arşivi)

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Antik dönemlerden beri pithoslar konutlarda, saraylarda, kalelerde, çiftliklerde, mezar yapılarında ve dini yapılarda depolama amaçlı kullanılmış pişmiş toprak kaplardır. Genellikle süt, bal, tahıl, zeytinyağı, şarap gibi ürünlerin uzun süre saklanması hem de kolayca tüketilmesini sağlamıştır. Kimi zaman yarıya kadar toprağa gömülen kimi zamanda bir yüksekçe bir platforma yerleştirilen bu kaplar ürünlerin belirli bir ısıda muhafaza edilmesine olanak sağlamıştır. Pithoslar kullanım alanlarına göre farklı formlarda ve boyutlarda üretilmiştir. Kimi zaman yine kullanım yerine göre üzerleri süsleme ögesi de içermiştir. Bulunduğu döneme göre üzerleri ahşap, taş ya da pişmiş toprak kapaklarla kapatılmıştır.

Şavşat kalesinde üretildiği düşünülen bu pithoslar Ortaçağ'ın en yaygın doğrudan ihtiyaca yönelik üretilen seramik örnekleridir.²⁷ Pithosların üretiminde kullanılan hamur ise kırmızı ve açık kahverengi tonlarındadır. Estetik kaygı gözetilmeksizin ihtiyaca binaen üretilen kapların hamurlarının içerdikleri malzemeler (kum, mika, kireç, taş vd.) kolayca gözle görülebilmektedir. Depolama maksatlı üretildikleri için cidar kalınlıkları günlük kullanım eşyalarından daha kalın tutulmuştur. Çömlekçi çarkına sığmayacak kadar büyük olan bu kaplar genellikle açık fırınlarda pişirilmiştir. Bu nedenle kalede incelenen örneklerde açık fırında pişirildiğine işaret eden farklı düzeylerde ısı alan yüzeylerde kararma ve renk farklılaşması görülmektedir. Örneğin Karadeniz Bölgesi'nin bazı bölgelerinde benzer şekillerde açık fırın uygulamaları geleneksel yöntemlerle devam etmektedir.²⁸ Bu fırınlarda üretilen örnekler üzerinde de ısı değişiminden kaynaklanan renk farklılaşması görülebilmektedir. Bu açıdan bölgesel olarak "üretim" geleneğinin Ortaçağ'dan beri kesintisiz olarak devam ettiği anlaşılmaktadır.

Görsel 16: Gürcistan'daki seramik ve madenin Anadolu etkileşimli dağılım haritası. (Randazzo vd., 2020)

Kaledeki pithoslara form açısından baktığımızda gövde ve dip kısımlarının tipolojileri üzerinden

²⁷ Güler Yılmaz, Nurşen Özkul Fındık, Osman Aytekin, "Şavşat Kalesi 2016-2017 Kazılarında Bulunmuş Olan Orta Çağ Dönemine Ait Sırsız Seramikler", *Art-Sanat*, S.18, Ankara 2022, s.399-431.

²⁸ Samet Beder, "Yok Olmaya Yüz Tutmuş Doğu Karadeniz Çömlekçiliğine Günümüzden Bir Örnek: Ünye", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S.34, Trabzon 2023, s.551-568; Nurşen Özkul Fındık, Zerrin Köşklü, "Dölek Köyünde Çömlekçilik", *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S.31, Erzurum 2013, s.51-67;

değerlendirme yapmak gerekmektedir. Zira ağız kısımları tahrip olduğu için pithosların dudak formları üzerine bir değerlendirme ve gruplama yapılamamaktadır. Ancak yapılan kazı çalışmaları sırasında zaman zaman parçalar halinde, dışa dönük ve tırtıklı ya da dışa dönük ve düz formu ağız örnekleri bulunmuştur. Gövde tipolojilerine baktığımız zaman küresel formda ya da konik yayvan formda olduğu görülmektedir. Dip bölümleri ise konik örneklerde dar iken küresel formu olanlarda daha geniş ve düzdür. Hamur ve form açısından Ortaçağ'daki çevre kültürler ve yakın çevre seramikleriyle karşılaştırıldığı zaman benzerlikler tespit edilebilmektedir. Özellikle Karadeniz çevresindeki Kırım ve Batum gibi kentlerde tespit edilen örnekler yakın özellikler taşımaktadır (Görsel 16).²⁹ Gürcistan'ın Acara ile Javakheti bölgesi çağdaş örnekleri Şavşat Kalesindeki pithos örneklerine hamur, form, boyut ve pişirme tipi açısından çok yakın özellikler taşımaktadır.³⁰ Bunların yanı sıra Anadolu'nun pek çok farklı bölgesinden de benzer form özellikler taşıyan pithoslar tespit edilmiştir. Orta Bizans Dönemine birkaç merkez örnekleri (Kuşadası-Kadıkalesi ile Psidia Antiokheia) hamur ve teknik açıdan, Trabzon Müzesi ile Kars-Ani Şehri'nde tespit edilen pithoslar form, hamur ve teknik açıdan Şavşat Kalesi örnekleri ile benzerlikler taşımaktadır.³¹ Kullanıma yönelik üretilen pithoslar üzerinde herhangi bir süsleme ögesi tespit edilememiştir. Bunun en temel nedeni pithosların tamamen zemine gömülmüş ve çevresinin taş plakalarla ve kireç harcı ile kaplanmış olmasıdır. Bunun yanı sıra ağız kısımlarının da tahrip olması nedeniyle üst kısımlarında süsleme ögesi olup olmadığı anlaşılamamaktadır. Ancak çağdaş örneklerde gövde üst kısımlarında, ağız çevresinde ve kulplarda su dalgası motifleri, usta işaretleri ve zikzaklardan oluşan süsleme kompozisyonları görülmektedir.³² Buradan hareketle benzer şekil ve üsluplarda süsleme kompozisyonlarının Şavşat Kalesi örneklerinde de olabileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak; Şavşat Kalesi'nde üretildiği düşünülen bu depolama kapları, günlük kullanıma yönelik, estetik kaygı güdülmeksizin üretilmiş ve tamamen olası savaş, baskın, istila gibi durumlarda kalenin uzun süre yiyecek ve içecek ihtiyacını karşılayacak düzeyde tasarlanmış örneklerdir. Gürcistan, Kırım ve Anadolu ile benzer özellikler taşıyan pithos örnekleri Şavşat Kalesi'nin Orta Çağ'da kara ve deniz yolunu kullanarak güçlü bir ticaret ağından beslendiğini göstermektedir. Bu ticari ağın yanı sıra, Kafkasya'dan Anadolu'ya zaman zaman göç dalgalarının da yaşandığını unutmamak gerekmektedir. Özellikle söz konusu ticaret ağı sayesinde, Şavşat Kalesi'ndeki buluntularından da anlaşılacağı üzere; yöre sanatının /zanaatının, hem Anadolu'daki hem de Gürcistan'daki sosyo-kültürel yapıdan beslendiğini doğrulamaktadır.

²⁹ Irina Teslenko, *Ceramics of Crimea of the 15th century*, Kyiv 2021, s.150-160; Nodar Bakhtadze, Margalita Chemia, *Ceramics In Medieval Georgia*, Bakuriani 2013, s.100-110.

³⁰ Shota Mamuladze, Lasha Aslanishvili, Kakhaber Kamadadze, *Gonio-Apsarus*, Batumi 2019, s.100-120.

³¹ Faruk Fidancı, *Pithos Buluntuları Yoluyla Kuşadası, Kadıkalesi'ndeki Bizans Yapılaşmalarına İlişkin Öneriler*, İzmir 2016, (Yüksek Lisans Tezi), s.62, 74-89; Mehmet Özhanlı, Ali Gündoğan, Ersin Özen, Samet Koçak, Habibe Uğuz, Veysel Erdoğan, *"Psidia Antiokheia Kazısı 2019 ve 2020 Yılı Çalışmaları", 2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları, C.3, Ankara 2022*, s.89; Beyhan Karamağaralı, *"1992-1994 Ani Kazıları", XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı, 29 Mayıs-02 Haziran 1995 Ankara, C.II, Ankara 1996*, s.495, res.20,21; Beyhan Karamağaralı, *"2000-2001 Yılı Ani Kazısı", 24. Kazı Sonuçları Toplantısı, 27-31 Mayıs 2002 Ankara, C.II, Ankara 2003*, s.234-235; Turgay Yazar, Beyhan Karamağaralı, *"Ani Kazısı Buluntuları", Anadolu'da Türk Dönemi Çini ve Seramik Sanatı*, (ed. Gönül Öney-Zehra Çobanlı), Ankara 2007, s.124-126; Yaşar Çoruhlu, *"Yeni Dönem Ani Kazıları 2006-2007 Çalışmaları", 30. Kazı Sonuçları Toplantısı, 26-30 Mayıs 2008 Ankara, C.II, Ankara 2009*, s.304, 316, 317, çiz.3-4.

³² I. Teslenko, *Ceramics*, s.155; N. Bakhtadze, *Ceramics*, s.102; F. Fidancı, *Pithos*, s. 62.

KAYNAKÇA

- AYDIN Dündar, **Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı Kuruluş ve Gelişme Devri (1535-1566)**, Ankara 1998.
- AYTEKİN Osman, **Taşların Hikayesi Şavşat Kalesi 2007-2016 Kazı Çalışmaları**, Ankara 2018.
- AYTEKİN, Osman, “*Şavşat (Satlel) Kalesi Kazı ve Restorasyon Çalışması 2014*”, **37. Kazı Sonuçları Toplantısı, 11-15 Mayıs 2015 Erzurum, C.1**, Ankara 2016, s.291-305.
- AYTEKİN Osman, “*Şavşat (Satlel) Kalesi Kazı ve Restorasyon Çalışması 2013*”, **36. Kazı Sonuçları Toplantısı 2-6 Haziran 2014 Gaziantep, C.1**, Ankara 2014, s.59-73.
- AYTEKİN Osman, “*Şavşat (Satlel) Kalesi Kazı ve Restorasyon Çalışması 2012*”, **35. Kazı Sonuçları Toplantısı, 27-31 Mayıs 2013 Muğla, C.1**, Muğla 2014, s.270-281.
- AYTEKİN Osman, “*Şavşat (Satlel) Kalesi Kazı ve Restorasyon Çalışması 2011*”, **34. Kazı Sonuçları Toplantısı, 28 Mayıs-1 Haziran 2012 Çorum, C.3**, Çorum 2013, s.437-449.
- AYTEKİN Osman, “*Şavşat (Satlel) Kalesi Kazı ve Restorasyon Çalışması 2010*”, **33. Kazı Sonuçları Toplantısı, 23-28 Mayıs Malatya, C.2**, Ankara 2012, s.57-73.
- BAKHTADZE Nodar, Margalita CHEMIA, **Ceramics In Medieval Georgia**, Bakuriani 2013.
- BAŞAR Fahmeddin, **Osmanlı Eyalet Tevcihatı (1717-1730)**, Ankara 1997.
- BAUMGARTNER Bruno, **Studien zur Historischen Geographie von Tao-Klaržeti**, Wien 1996, (Doktora Tezi).
- BEDER Samet, “*Yok Olmaya Yüz Tutmuş Doğu Karadeniz Çömlekçiliğine Günümüzden Bir Örnek: Ünye*”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi, S.34**, Trabzon 2023, s.551-568.
- BITTEL Kurt, “*Artvin’de Bulunan Tunçtan Mamul Asarı Attika*”, **Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi, S.I**, Ankara 1933, s.150-156.
- BROSSET Maria Felicite, **Gürcistan Tarihi (Eski Çağlardan 1212 Yılına Kadar)**, (çev. Hrand D. Andreasyan), Ankara 2003.
- ÇORUHLU, Yaşar, “*Yeni Dönem Ani Kazıları 2006-2007 Çalışmaları*”, **30. Kazı Sonuçları Toplantısı, 26-30 Mayıs 2008 Ankara, C.II**, Ankara 2009, s. 301-326.
- EDWARDS Robert W., “*The fortifications of Artvin: a second preliminary report on the marchlands of northeast Turkey*”, **Dumbarton Oaks Papers, S.40**, Washington D.C. 1986, 165-182.
- HONIGMANN Ernest, **Bizans Devletinin Doğu Sınırı**, (çev. Fikret Işıltan), İstanbul 1970.
- KARAMAĞARALI, Beyhan, “*1992-1994 Ani Kazıları*”, **XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı, 29 Mayıs-02 Haziran 1995 Ankara, C.II**, Ankara 1996, s. 493-512.

- KARAMAĞARALI, Beyhan, “2000-2001 Yılı Ani Kazısı”, **24. Kazı Sonuçları Toplantısı, 27-31 Mayıs 2002 Ankara, C.II**, Ankara 2003, s. 233-242.
- KILIÇ Orhan, **XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti’nin İdari Teşkilatı, Eyalet ve Sancak Tevcihatı**, Elazığ 1997.
- KUPATADZE Bondo, **The Fortifications of Tao-Klarjeti, II**, Tbilisi 2020.
- MAMULADZE Shota, Lasha ASLANISHVILI, Kakhaber KAMADADZE, **Gonio-Apsarus**, Batumi 2019.
- ÖZDER Mustafa Adil, **Tarihte Çıldır Atabeğleri ve Torunları**, Erzurum 1971.
- ÖZHANLI Mehmet, Ali GÜNDOĞAN, Ersin ÖZEN, Samet KOÇAK, Habibe UĞUZ, Veysel ERDOĞAN, “*Pisidia Antiokheia Kazısı 2019 ve 2020 Yılı Çalışmaları*”, **2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları, C.3, Ankara 2022**, Ankara 2022, s.87-104.
- ÖZKUL FINDIK Nurşen, Zerrin KÖŞKLÜ, “*Dölek Köyünde Çömlekçilik*” **Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, S.31**, Erzurum 2013, s.51-67.
- RANDAZZO Luca, Elisabetta GLIOZZO, Michela RICCA, Natalia ROVELLA, David BERIKASHVILI, Mauro F. LA RUSSA, “*Ceramics from Samshvilde (Georgia): A pilot archaeometric study*”, **Journal of Archaeological Science: Reports, 34**, Amsterdam 2020, 1-15: <https://doi.org/10.1016/j.jasrep.2020.102581>.
- SEZGİN Kudret, “*Antik Dönemde Artı Ürün Depolama Kavramı ve Depolama Kapları*”, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 11, S.1**, Çorum 2018, s.595-610.
- SINCLAIR Thomas A., **Eastern Turkey: an Architectural and Archaeological Survey, II**, Londra 1989.
- SUBAŞI Ömer, **Gürcistan Krallığı (XI-XIV. Yüzyıllar)**, İstanbul 2022.
- SUBAŞI Ömer, **Gürcü-Moğol İlişkisi (Güney Kafkasya 1230-1346)**, İstanbul 2015.
- SUBAŞI Ömer, “*XI. Yüzyılda Tao Klarceti Bölgesinde Türk Hâkimiyeti*”, **Turkish Studies, C.8, S.5**, 2013, s.705-731.
- TELLİOĞLU İbrahim, **XI.-XIII. Yüzyıllarda Türk-Gürcü İlişkileri**, Trabzon 2009.
- TESLENKO Irina, **Ceramics of Crimea of the 15th century**, Kyiv 2021.
- YAZAR Turgay, Beyhan KARAMAĞARALI, “*Ani Kazısı Buluntuları*”, **Anadolu’da Türk Dönemi Çini ve Seramik Sanatı**, (ed. Gönül Öney-Zehra Çobanlı), Ankara 2007, s.122-131.
- YILMAZ Güler, Nurşen ÖZKUL FINDIK, Osman AYTEKİN, “*Şavşat Kalesi 2016-2017 Kazılarında Bulunmuş Olan Orta Çağ Dönemine Ait Sırsız Seramikler*”, **Art-Sanat, S.18**, Ankara 2022, s.399-431.